

Verdieping 8 Tilburg van de toekomst

CAST bestaat 20 jaar. Wat ons betreft niet zozeer een moment om stil te staan bij het verleden, maar vooral bij de toekomst. Welke koers vaart de stad nu, en waar stevent het op af? Past dit bij het dna, de identiteit van Tilburg? Welke strategische keuzes zou de stad moeten maken om toekomstbestendig te blijven? We legden deze vragen voor aan twee essayisten: Gerard Rooijackers (cultuurhistoricus) en Kai van Hasselt (Shinsekai Analysis, adviseur en analist in o.a. stedenbouwkundige onderwerpen). We kozen bewust voor twee denkers die buitenstaanders zijn in de traditionele stedenbouwkundige wereld, maar die met hun expertises wel thuis zijn in de cultuurgeschiedenis, sociologie, economie en ruimtelijke planning.

In hun dappere poging antwoord te geven op de veelomvattende vragen die we ze voorlegden, ontvingen we twee heel verschillende essays. Rooijackers steekt in zijn stuk de draak met de juichpakken van Roy Donders en de alom bekende lindeboom als het Tilburgs cultureel erfgoed. Maar tegelijkertijd prijst hij de volkse inslag van de stad, en poneert dat als één van belangrijkste waarden die de stad moet koesteren. Kai van Hasselt maakte in korte tijd een treffende analyse van de stad. Hij identificeert spiegelsteden van Tilburg, introduceert de term 'padafhankelijkheid' en verbindt daar een aantal interessante conclusies aan.

Beide essays zijn uitgesproken op het CAST symposium 'Tilburg van de toekomst', op 22 januari jl., en in deze Verdieping nog eens na te lezen. Onze wethouder van Ruimtelijke Ordering Mario Jacobs, die momenteel bezig is met

het afronden van de nieuwe Tilburgse Structuurvisie, had de moeite genomen een interessante, steekhoudende en toch ook geestige respons te geven op beide essays. Het verslag over deze avond van Anita van Hezik is de moeite waard om te lezen.

Een andere bijzondere gebeurtenis tijdens het symposium was de uitreiking van de CASTaward aan Jan Doms uit handen van Jacq. de Brouwer. De CASTaward wordt iedere drie jaar uitgereikt. Doms kreeg deze award vanwege 'de stevige en onderscheidende bijdrage die hij heeft geleverd aan de bouwopgave en de discussie daarover', aldus De Brouwer. De Brouwer roemde tevens zijn lange staat van dienst, en de bijzondere wisselwerking die hij teweeg weet te brengen tussen allerlei vormen van kunst in een architectonische en landschappelijke context. CAST ging bij Jan Doms op bezoek aan de Korvelseweg. We spraken met hem over hoe het is om de CASTaward te winnen, waarom CAST destijds werd opgericht en wat zijn visie op de toekomst van Tilburg is. Het volledige interview staat op pagina 8.

Niet alleen de essayisten en Jan Doms hebben we naar hun toekomst op Tilburg gevraagd, ook aan aantal 'gewone' Tilburgers uit het publiek hebben we bereid gevonden tips voor een aantrekkelijker Tilburg te geven. U vindt deze visies verderop in De Verdieping.

Vooruit, toch een korte terugblik op 20 jaar CAST. Volgens Jan Doms, één van de oprichters, had CAST het tij mee toen het werd opgericht. Er gebeurden interessante dingen op het terrein van de architectuur, waarmee de stad ook landelijk in de belangstelling kwam te staan. Ook Joks Jansen beaamde dit op de 22ste januari: 'Toen ik studeerde was Tilburg de place to be, dáár gebeurde het!' Aart Oxenaar, de eerste programmamaker van CAST memoreerde:

'Er waren drie redenen voor mij in Tilburg te gaan werken: het was het lelijke eendje van Nederland, er heerste een gezond minderwaardigheidscomplex, en je had de wet van de versnellende achterstand: je moet aan de slag! Die nevenschikking, tegenstelling en ironie in de stad, daar zit een kracht in! Ik heb groot vertrouwen in Tilburg, het blijft een fascinerende stad!'

Myrthe Breukink en Henriëtte Sanders
Programmamakers CAST

Wat is CAST

Het Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg e.o. wil de belangstelling voor, en het denken over architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant blijvend te stimuleren. CAST stelt zich op als podium voor informatie, kritiek en reflectie en is daarbij zonder uitzondering onafhankelijk. Het centrum organiseert onder meer debatten, lezingen, onderzoeken, symposia, workshops, excursies en tentoonstellingen en verzorgt regelmatig publicaties. CAST richt zich daarbij zowel op professionals die betrokken zijn bij architectuur en stedenbouw, als op het brede publiek.

VERDIEPING

Inhoudsopgave

- 1 Voorwoord
- 2 'Pop-up vermaak boven eeuwig heil', Gerard Rooijackers
- 3 'Stad van Patronen', Kai van Hasselt
- 4 'Parel tussen twee vergissingen', verslag van de discussieavond, Anita van Hezik
Nout Sterk, Bart Jonkers en Gerdien Janssen over Tilburg
- 8 'Je hoeft mij niet te vertellen hoe de stad in elkaar zit!', interview met Jan Doms, Henriëtte Sanders

Verdieping nr. 8, 2015

De Verdieping is een onregelmatig verschijnende uitgave van het Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg e.o.. Belicht worden achtergronden van het CAST-programma en van de actualiteit op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant.

Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg e.o.
Lange Nieuwstraat 172-174
5041 DJ Tilburg
T 013 5449222
E secretariaat@castonline.nl
W www.castonline.nl

nr. 8, 2015

centrum voor architectuur en stedenbouw tilburg

tilburg van de toekomst

Pop-up vermaak boven eeuwig heil

Tilburg als tijdelijk landschap

Gerard Rooijackers

Ik denk niet vaak aan Tilburg, maar soms schiet deze stad me geheel onverwacht door het hoofd. In figuurlijke zin is dat doorgaans wel een aangename ervaring. Dingen in duigen vallen dan op hun plaats. Dit overkwam me onlangs in het Nederrijnse stadje Kalkar met een historische markt waaraan een imposant raadhuis is gelegen. De snelle kweekreactor domineert er het landschap als een mene tekel van een technologische samenleving die er uiteindelijk niet zijn vingers aan wilde branden. Het is nu een bizar pretpark. Ongelooflijk vervreemdend hoe dimensies hier op elkaar stuiten. 'Tilburg', dacht ik, niet bij het zien van die reactor – zo'n stralende toekomst is Tilburg gelukkig nooit vergund – maar bij een evenzeer bizar beeld van diezelfde markt in 1945. Compleet verwoest. Inderdaad, de geallieerden leverden geen half werk. Gründlichkeit over en weer zullen we maar zeggen. Temidden van die enorme puinhoop staat fier overeind een boom. Een oud krakkemikkelig exemplaar, een stramme oude knoest die alle stormen en wereldbranden heeft doorstaan. Het raadhuis is opnieuw opgebouwd. Je hoeft geen bouwhistoricus te zijn om te zien dat het monument onherstelbaar is gerestaureerd. Nou ja, het is dan ook een complete reconstructie uit de jaren vijftig van de wederopbouw, met alle kenmerken van dien. Tegenover dat middeleeuwse jaren-vijftig gebouw staat, verdomd als het niet waar is, drie generaties later nog steeds diezelfde boom. Heus geen fraai exemplaar, die laatmiddeleeuwse gerechtslinde, en ook minder indrukwekkend dan je zou verwachten. Kennelijk schrompelen ook bomen in.

In de adembenemende Nicolaikirche te Kalkar bekijk ik het middeleeuwse hoogaltaar, een topwerk waarop Christus de dorstigen laaft als een eigentijds werk van barmhartigheid buiten op het plein, op de kiezelmarkt te Kalkar onder de verkoelende schaduw van diezelfde lindeboom. Continuïteit en verandering spelen hier een verneukeratief spel met elkaar. Wat bedoeld was voor de eeuwigheid is in de loop der tijd meermalen verwoest en al dan niet opnieuw opgebouwd. Dat is overigens zowel verandering als continuïteit. Maar wat dan toch frappeert is de kennelijk ongestoorde,

beter gezegd onverstoorebare aanwezigheid van die boom, die alleen maar zichzelf is. Niets meer en niets minder. Hij leeft er gewoon al zo'n 700 jaar, zo'n dertig generaties. Kalkar is zijn biotoop en skyline.

Lindeboom

'Ik heb eerbied voor jouw grijze haren', zingen camp-iconen Gert en Hermien op de Tilburgse kermis (sjalalalie, sjalalala, maar dat ging over duiven op de Dam) terwijl bestuurders aldaar in de jaren negentig bij de stenen reconstructie van het plein hun eigen lindeboom doodverklaren. Emotionele taferelen. Ach, dat gaat eenmaal gekapt wel over. Het ging niet over. Bewoners stemden massaal voor terugkeer van de gerechtslinde op de Heuvel, hartje stad. De linde oftewel tilia waar Tilburg nota bene zijn naam aan ontleent. Een heus lindenboomcomité zorgt ervoor dat in 2009 drie nazaten van het origineel worden herplant. In 2011 hebben twee bomen het loodje gelegd; de derde blijkt nog levensvatbaar. Geen flauw idee hoe die jonge staak het nu maakt, maar het duurt nog gewoon driehonderd jaar voordat die kapitale vergissing is uitgewist. Het comité heeft een mooie, bijna stedenbouwkundige, doelstelling. Het wil de lindeboom weer een waardige toekomst geven op een betekenisvolle plek in de stad om het verhaal voort te zetten en te vertellen aan alle inwoners.

Een stad als Tilburg die, zoals CAST het omschrijft, op zoek is naar zijn eigen identiteit, zijn eigen dna zoals dat tegenwoordig heet. Wat heb ik toch een bloedhekel aan die moderne verkapt-biologische Blut und Boden-metafoor van het dna, alsof identiteit een wezenskenmerk is dat onwrikbaar essentialistisch ligt besloten in het wezen zelf. Drie generaties van de lindeboom terug dachten de Tilburggenaren dat hun Brabantse ziel werd gevormd door het katholicisme van het Rijke Roomse Leven. De linde op de Heuvel heeft ze zien komen en gaan, de aloude norbertijnen van Tongerlo, de pastorale terroristen van het bisdom uit de negentiende eeuw met Zwijzen voorop en de klerikale regionalisten à la P.C. den Brouwer van Brabantia Nostra uit

de twintigste eeuw. Maar als levend wezen heeft die boom zelf wel degelijk dna dat verwijst naar de nauwe band tussen het klooster te Tongerlo en Tilburg, lang voordat het in 1809 stad zou worden. Het dna van Tilburg ligt aldus besloten in die gekapte lindeboom, waarvan oplettende burgers scheuten hebben opgekweekt. Een ander dna kent de kruikenstad niet, wel vele andere identiteiten.

Culturele biografie

In de recente Cultuurverkenning van de landelijke Raad voor Cultuur, waarin trends worden gesignaleerd die de cultuur van de nabije toekomst zullen gaan bepalen, speelt stedelijkheid een grote rol. Niet alleen zijn steden in toenemende mate de brandpunten van cultuur waar rijk en provincie inschikkelijk op zullen moeten inspelen, ook is het grote verhaal van de stad oftewel het dna – jawel ook hier weer – van de stedelijke culturele biografie steeds meer leidend. Het verhaal van de stad, waar in 2008 ook Ruud Vreeman als burgemeester over sprak. Voeg daarbij de constatering dat cultuurconsumptie steeds meer een hybride karakter gaat krijgen – vluchtig, niet volgens geijkte patronen en dito plaatsen – hetgeen resulteert in een afbrokkelend draagvlak voor de gecanoniseerde, hoge cultuur van de gevestigde orde en navenante instellingen.

Dit toekomst-scenario scheidt grote kansen voor Tilburg. Want in officiële, gecanoniseerde cultuur is deze arbeidersstad nooit echt goed geweest. Zelfs een prachtig museum voor hedendaagse kunst is hier particulier. Nee, Tilburg moet het hebben van een kermis, bèngskes in de stad waarover gesteggeld kan worden, uitbundig versierde voortuinen en straten, op een zomerse dag met een kratje bier voor de deur zitten, een levende kerststal op het Heike met lichtjesparade. Allemaal tijdelijke landschappen, veelal met een herhalend ritueel karakter. En als er in Tilburg records worden gebroken, dan gaat het om het illegaal stapelen van academische artikelen (vooralsnog een absoluut wereldrecord, ook wat betreft het gebrek aan reflectie op eigen academische competitiezucht en barmhartigheid) of het

Gerard Rooijackers tijdens zijn presentatie

aantal verweerde fietsen in de binnenstad (in de top tien van Nederland). De enige supermarkt in Nederland die instort als het sneeuwt. Een controversiële schrijver die aan een Academy for Creative Industries van wat bij ons thuis nog gewoon 'hoger onderwijs' heet, wordt ontslagen. Niet vanwege de kwaliteit van zijn werk maar vanwege de kwaliteit van zijn vrije meningsuiting. Een internationale topuniversiteit die het abonnement op internationale toptijdschriften als Nature en Science opzegt. Willem II als ultieme matchmaker. Kortom, Tilburg mag er zijn.

Stad van volkscultuur

Tilburg is letterlijk ogenblikkelijk, de aanblik schrijnt op het netvlies en toch wil ze opzichtig gezien worden. Ze viert voortdurend het moment waarvan de grootste kermis van de Benelux (in volksvermaak is de competitie wereldwijd immers sterk) de culminatie is met nichten op Roze Maandag. Ongerijmd bizar en daarmee aangenaam absurdistisch met een kroepoek als station. Een ogenblikkelijke uitblinker met een kort geheugen. Een geheugen dat past bij een arbeidersstad. De memorie is immers sociaal bepaald. Hoe hoger op de sociale ladder, hoe verder terug het collectief geheugen reikt. Adel en koningshuis met genealogieën tot in de middeleeuwen, patriciaat met familieportretten tot in de zeventiende en achttiende eeuw, de middenklasse met meubels en sieraden tot in de negentiende eeuw. Arbeiders herinneren zich, inclusief migraties, drie generaties met een gouden fabriekshorloge. Zo zegt niet zozeer het verleden an sich, als wel de sociaal bepaalde omgang daarmee door de bevolking, veel over de identiteiten van de stad.

Tilburg is een stad van de volkscultuur. Niet de veilige cultuur van traditionele brave ongerepte volgzaam Brabantse keuterboerkes, contente mensen die in de Tilburgse herdgangen wel degelijk hun vermeende pastorale puurheid geleefd hebben totdat ze als anachronistische tijdgenoten door heemkundigen werden vereerd. Nee, de Tilburgse volkscultuur werd tot in de jaren zeventig in negatieve zin afgedaan als massacultuur, met een frivole moderniteit die juist als een bedreiging werd beschouwd voor de zogenaamde Brabantse ziel die onveranderlijk rk zou zijn. Een corrumperende Tilburgse 'asfaltcultuur', zoals dat destijds werd genoemd, die antimodernisten reeds in de jaren dertig associeerden met het begin van de ontkerkelijking. Ik zei het al, in lage cultuur is Tilburg geen volger maar altijd al een trendsetter geweest.

Een stad met burgers zonder burgerlijk te zijn. De stad excelleert in de lage cultuur van het moment. Met het verheven roomsche verleden werd vanaf 1976 absurdistisch-anarchistisch afgerekend door de RK Veulpoepers BV van het filiaal OLH Naaijken hier om de hoek. Zelfs de haute couture wordt in Tilburg een oranje juichpak van Roy Donders, de haarlak-kapper, volkszanger en 'stylist van het Zuiden' uit Broekhoven. Ook al wordt alles in het verre Oosten gefabriceerd, onze Roy geeft toch kleur aan textielstad Tilburg. Zijn huispakkenlijn is in alle Nederlandse volksbuurten te zien. Wat in Tilburg aanslaat wordt in heel het land populair. Dat hadden die jongens van Jumbo – een volks Brabants familiebedrijf met een onbehouden Brabantse acteur als Frank Lammers in hun tv-commercial – goed gezien. Een en al tegendeel van brave burgerlijkheid en toch zakelijk zeer succesvol. De Brabander, zo stelde ik al in Het Nieuwste Brabant, naait bij wijze van overlevingsstrategie zijn eigen naad.

Tilburg als een pop-up

Dit komt ook beeldend tot uiting in de tijdelijke landschappen, waarbij bewoners voor kortere of langere tijd zelf hun omgeving inrichten. Om het maar eens deftig te zeggen: temporary spaces als een choreografie van de publieke ruimte. Dat zijn heel vaak tevens rituele landschappen, die gebonden zijn aan kalenderfeesten uit de volkscultuur, zoals de onvolprezen kermis met allerlei onvermoede ruimtelijke innovaties of het kerstfeest. Maar ook het WK voetbal gaat niet ongemerkt aan het Tilburgse straatbeeld voorbij. Deze niet-dominante, maar o zo aanwezige, vormen van lage cultuur maken Tilburg boeiend en verrijken de statische stedenbouw met een bijzondere dynamiek. Deze pop-ups kennen in Tilburg een lange traditie in de vorm van feestelijke inhuldigingen waarbij straten werden versierd met toegangspoorten en guirlandes uit de negentiende eeuw. Het betreft vormen van efemere, vluchtige volkskunst. Vergeet ook niet de enorme momentane ensceneringen ten tijde van het Rijke Roomse Leven in de twintigste eeuw, waarin Tilburg excelleerde met bloem- en zaagseltapijten, processies met erebogen, vaandels, rustaltaren, beelden en engelen. Op de muur van het kerkhof aan de Bredaseweg zie je ze bij uitzondering nog staan, die engelen als herauten uit een voorbijige tijd. Maar het theatrale, het feestelijke, de slechte smaak en het onverwoestbare geloof in tijdelijk vermaak (in plaats van in het eeuwig heil) vormen de kracht van het toekomstige Tilburg. Meer dan ooit zullen tijdelijke landschappen dat beeld van Tilburg blijvend gaan bepalen. In het Tilburg van Cees de Sloper, zoals wederopbouwburgemeester Becht werd neergezet, maken ze zelfs een eeuwige boom nog tijdelijk. Maar denk nou niet dat Kalkar mijn ideaalbeeld is. Het is een stad zonder humor, zonder jeugd, zonder zonde, politiek correct, kortom een aangeveegd marginaal relictgebied voor een saaie zondagmiddag. Nou weet ik, waarom daar toen Tilburg als een pop-up in mijn gedachten sprong.

Nout Sterk, student Landscape design HAS Hogeschool

'Kijkend naar Tilburg zie ik een lapjeskat, overal verschillende wijkjes, pleintjes, plekjes. De structuur tussen deze lapjes bestaat natuurlijk al lang niet meer uit de herdgangen die Tilburg ooit vormden, maar het idee blijft bestaan. Verschillende buurten verenigd in één stad. De wijken die er nu liggen hebben een grote diversiteit, dat is waar de kracht ligt. 'De Tilburger' bestaat niet. Maar alle studenten, bewoners en mensen die in Tilburg werken, maken de stad. De Tilburgse sfeer is niet te drukken in een ruimte, maar we zijn hard bezig de ruimte voor alle Tilburgers te verbeteren. Tilburgers, geef het de tijd en laat het zich ontwikkelen, in plaats van het te overstimuleren.'

De Lindeboom en het standbeeld van Willem II, Heuvel (1935).
Bron: Collectie Regionaal Archief Tilburg

Het WK voetbal gaat niet ongemerkt aan het Tilburgse straatbeeld voorbij. Foto: Jack Tummers

Stad van patronen

Kai van Hasselt

In meerdere opzichten is Tilburg een stad van patronen, zowel in de betekenis van patron, beschermheer of baas, en ook in de betekenis van pattern, vorm, structuur en model. Enkele van die patronen die mij opvallen wil ik bespreken omdat ze een leidraad kunnen bieden om een beeld van de stad van morgen te vormen.

Spiegelsteden

In het boek de Onzichtbare Steden van de Italiaanse schrijver Italo Calvino vertelt Marco Polo de Gran Khan over de steden van zijn rijk. Elke stad is anders, maar vertegenwoordigt tegelijkertijd een facet van Venetië. Elke stad uit het verhaal van Calvino is in feite een spiegelstad, een vertelling die ons onze eigen wereld, in Marco Polo's geval Venetië, beter doet leren kennen. Wat zijn de spiegelsteden van Tilburg? Waaraan zou zij zich kunnen spiegelen om haar eigen verleden en toekomst beter te kunnen doorgronden?

Als eerste schieten enkele grote en middelgrote Europese textiel- en industriesteden in gedachte. In plaatsen als Manchester en Birmingham in Groot-Brittannië hielden de industriële revolutie en de ontwikkeling van het kapitalistische stelsel gelijke tred.

Het Noord-Franse Roubaix is vergelijkbaar met Tilburg door hun beider textielverleden. Drie thema's speelden een grote rol in het dagelijkse leven in Roubaix; migratie, religieuze (katholieke) waarden en de opkomst van filantropie om de ronduit erbarmelijke levensomstandigheden enigszins te verlichten. Ook in Roubaix ondervond de textielindustrie grootschalige crises. In 1984 transformeerde het complex van Motte-Bossut, het voorheen grootste concern, tot de eerste factory outlet stores van Europa. Het staat symbool voor de transitie van productie- tot consumptiemaatschappij. Twente biedt ook zo'n spiegelperspectief. De streek roept een verleden van textielbaronnen en -arbeiders op, waar het feodale en het kapitalistische systeem langzaam in elkaar overliepen dankzij de industrie. Meer nog dan in Tilburg lijkt de 'textielbaron' een fenomeen dan wel een uitvinding uit Twente. De film *Das Weisse Band* van de Duitse regisseur Michel Haneke maakt op ijszeggende wijze het vroeg-20ste eeuwse feodalisme voelbaar en toont hoe dit door de lokale instituties en hun personificaties (de dokter, de burgemeester; etc.) in stand werd gehouden. Leest men over de opkomst van de Twentse textielindustrie en die van elders, dan wordt dit patriarchale perspectief en de figuur van de 'patroon' als beschermheer dan wel baas in één adem genoemd.

Turijn is eveneens zo'n spiegelstad, vanwege de wijze waarop in beiden steden de industrie en industriële ontwikkeling tot diep (in de poriën) van de binnenstad zijn doorgedrongen en het stedelijk weefsel beïnvloedden. De herontwikkeling van Lingotto, de voormalige FIAT-fabriek in Turijn met het beroemde racetrack op het dak, is het voorbeeld van een gebouw en gebied dat rond de millenniumwisseling als een

feniks uit zijn as herrees.

Door de voorgeschiedenis van fabricage lijkt de logica van productie en waardevermeerdering nog steeds dominant. De dichtheid waarmee veel nieuwe projecten worden gebouwd is opvallend hoog. Soms lijken projecten, als ruil voor deze hoge dichtheid, iets terug te geven aan de omgeving, maar dit is lang niet altijd het geval. De wijze van herontwikkeling en de functies die tot stand komen, hebben soms iets machinaals, de voormalige productiementaliteit lijkt nog door te denderen, terwijl het weefgetouw al lang is gestopt. We zijn in een post-industrieel tijdperk beland. De industriële logica van weleer gaat niet meer op.

Paden en padafhankelijkheid

De term 'padafhankelijkheid' wordt steeds vaker in de economie en daarbuiten gebruikt om processen te beschrijven waarbij de loop van ontwikkelingen bepaald of ingeperkt wordt door specifieke gebeurtenissen of keuzes uit het verleden. Het Video2000-systeem van Philips en het QWERTY-toetsenbord zijn voorbeelden van producten die al dan niet wisten door te breken en bij succes zo dominant werden dat ze de markt voor anderen afsloten.

Het begrip maakt ons bewust van afwegingen die we nu moeten maken, opdat we later de juiste keuzemogelijkheden kunnen benutten. Wanneer men een bepaald traject eenmaal is ingegaan, beperkt dat de omvang en reikwijdte van de paden die op een bepaald moment beschikbaar of 'haalbaar' zullen zijn. Deze theorie kan helpen bij het analyseren van en richting geven aan de keuzes die we nu moeten maken in de stedelijke ontwikkeling om straks de juiste opties te hebben. Populair gezegd; hoe kunnen we nu voorsorteren om later succes te behalen?

Padafhankelijkheid slaat tevens op het ruimtelijk bepaalde proces van hoe steden zich ontwikkelen. Kijkt men naar de Tilburgse ruimtelijke ontwikkelingsgeschiedenis, dan valt op hoe de stad een samenvoeging is van zeven historische dorpskernen, gebouwd rond zogenaamde herdgangen, driehoekige pleinen waarop herders 's nachts hun kudde schapen lieten rusten in de middeleeuwen. Rond de herdgangen ontstonden buurtschappen welke middels lintbebouwing aan een groeiden. Zo ontstond Tilburg.

Een mooi privaat voorbeeld van hoezeer de architectuur en structuur van deze toeloopstraten nog steeds van belang wordt gevonden, is het pand van de succesvolle kinderschoenenwinkel Shoesme. De ondernemer was zo

gesteld op de klassieke puien aan de Korvelseweg, dat hij het nieuwe hoofdkantoor van het bedrijf in klassieke stijl liet bouwen. Aan de straatzijde is het gevelbeeld volledig klassiek en aan de achterzijde heeft het pand letterlijk de hoekige vormen van een schoendoos.

De betekenis van padafhankelijkheid is goed te zien in het recentere (post-)industriële verleden van steden zoals Tilburg, Roubaix en Turijn. De textiel- en andere fabrieken waren midden in het centrum gevestigd en besloegen grote terreinen. Aangezien veel voormalige fabrieksterreinen zijn of worden herontwikkeld, is de afmeting van de bouwblokken vaak navenant groot.

Hier doet zich de gelegenheid voor om de padafhankelijkheid expliciet te maken en te bepalen of we juist door willen gaan op die paden, of extra moeite willen doen om daarvan af te wijken. Door af te wisselen tussen grote en kleine volumes en de maat van te herbouwen bouwblokken te verkleinen, ontstaat meer afwisseling in het stadsbeeld. Het maakt dat de stad op de lange termijn toekomstbestendiger.

Patroonheiligen en patronen van verlangen

Tilburg is een stad vol kerken en kloosters, en ook die werkelijkheid heeft de stad in belangrijke mate gevormd. Men zou wellicht zelfs kunnen spreken van een spirituele stedelijkheid, alhoewel voor de betekenisgeving van dit woord wel wat van de geest wordt gevraagd. Waarom zouden we hier iets over moeten weten om de ontwikkeling van Tilburg beter te begrijpen? Stedenbouw en stedelijke strategie lijken (tegenwoordig) bij uitstek een rationeel-seculiere aangelegenheid, maar is dat wel zo?

De patroonheilige van de stad Tilburg wordt algemeen gezien als Sint Dionysius. Hij was de eerste bisschop, en is tevens beschermheilige van Parijs. Door de geschiedenis heen zijn er veel kerken en kloosters in en rondom de stad gebouwd. Tilburg heeft zodoende een groot aanbod aan dienstdoend en voormalig religieus erfgoed. Het Cenakel, voormalig retraitshuis, later Conservatorium en de Dans-academie, is een van de meest in het oog springende voorbeelden. Inmiddels vergezeld door twee iconische zwarte woontorens van architectenbureau Bedaux de Brouwer. Het maakt onderdeel uit van de inmiddels ferme Tilburgse traditie van hoogbouw. Niet langer de kerktorens, maar de vele hoge kantoor- en appartementengebouwen tekenen de Tilburgse skyline.

Kai van Hasselt tijdens zijn presentatie

Sint Dionysius. Bron: Collectie Regionaal Archief Tilburg

Een van de meest wonderlijke voorbeelden van religieus erfgoed is het in 2009 gebouwde Peerke Donders paviljoen. Het is het enige museum in de wereld dat aan de naastenliefde is gewijd en dat een koppeling maakt met moderne naastenliefde. Het laat zien hoe spirituele waarden de overstap naar een seculiere orde weten te maken. Devotie, extase en reflectie waren lang religieuze of spirituele waarden die binnen kerk en kloosters een plek kregen. Vele nieuwe patronen van en plekken voor verlangen en de zoektocht naar betekenis zijn ontstaan: retail, horeca, uitgaansleven, entertainment, maar ook muziek- en theaterzalen en musea en onderwijsinstellingen. Het leidt tot de vraag: hoe kan Tilburg haar religieuze wortels en daarmee ook die kwaliteiten in de huidige verstedelijking voort zetten? Maar ook: hoeveel aandacht voor retail en leisure functies kan een stad hebben en hoe kan je accenten verleggen? How much leisure is still pleasure?

Het hoogtepunt van de pure consumentencultuur is mogelijk al voorbij, hoewel dat heel goed een onjuiste uitspraak zou kunnen blijken. Wellicht was dat wel in 2009 toen de voorgestelde megamall in het buitengebied ten noorden van Tilburg door de bevolking werd weggestemd. Het is een indicator dat er geen oneindige behoefte aan (grootschalige) retail en leisure is. Maar die gedachtegang is nog geheel niet in overeenstemming met het huidige dominante (straat)beeld. De komst van een nieuwe Primark is geen beschavingsideaal noch een stedelijke hoogtepunt. De achterkant van die economie is een economie van bodemprijzen en niet meegerekende negatieve externe effecten: een race naar de bodem.

Alternatieve stromingen zoals de aandacht voor circulaire economie, duurzaamheid en the transition town beweging zijn nog niet in gelijke mate mainstream. Soms gaan aandacht voor duurzaamheid, technologische vernieuwing en innovatie en stedelijke hipheid hand in hand. Ik denk dan bijvoorbeeld aan autofabrikant Tesla, waarvan de Europese assemblagefabriek gelukkig in Tilburg staat.

De kracht van groen

Een specifieke betekenis wordt aan het woord patronen toegekend door de aanhangers van de transition town beweging. Transition towns zijn een van oorsprong Engels idee om lokale gemeenschappen te verduurzamen en veerkrachtiger te maken. De transition town beweging, die ook een lokale Tilburgse afdeling heeft, gebruikt het woord patronen om kenmerken in de wijze waarop transitiesteden zich kunnen ontwikkelen aan te duiden. Het gaat om gemeenschappelijke inzichten of ervaringen die kunnen worden ingezet in specifieke stedelijke situaties (intransitie.eu). In veel steden in Europa en daarbuiten zijn sinds 2006 lokale transition town bewegingen ontstaan. Het zijn bij uitstek bottom-up burgerinitiatieven. Hoewel het gedachtegoed van de beweging raakt aan veel hedendaagse trends op het gebied van lokale productie, circulaire economie, procesverduurzaming en omgang met afval, is de beweging toch (nog) niet mainstream geworden.

Kijkt men naar de plannen voor het parkscenario voor de ontwikkeling van het voormalige Van Gend & Loos-terrein aan het spoor in Tilburg West tot het mogelijke Hart van Brabant Park, dan valt op hoezeer de voorgestelde ideeën

een coöperatieve geest dragen en verbinding zoeken met lokale initiatieven en de buurtgemeenschap. Het parkscenario voor dit terrein lijkt te zijn teruggekeerd tot dicht bij de oorsprong van de Tilburgse herdgangen. Het is daarom belangrijk de parktraditie te versterken.

Tegelijkertijd sluit het maken van nieuwe natuur aan bij een lange Tilburgse traditie om parken en landschappen aan te leggen. Natuurlijk het groen op de herdgangen, de Oude Warande; de verschillende parken uit begin 20ste eeuw; en opnieuw vanaf de jaren '70: nieuwe ontwikkelingen als het Tivolipark, de aanleg van de Dongevallei dwars door de Reeshof en de herontwikkeling van Moerenburg. Zou die leidraad voortgezet kunnen worden door het creëren en integreren van meer kleinschalige groenprojecten en publieke tuinen, dan wel de zichtbaarheid van het groen verhogen? Het lijkt nu geen Unique Selling Point van Tilburg naar bezoekers van buiten, terwijl het dat wel kan zijn.

Het zal spannend zijn om te zien hoe Tilburg om zal gaan met de plannen voor het Hart van Brabant Park. In de plannen werd gerefereerd aan het TEEB begrip. Geen mooi woord, maar wel een belangrijk begrip, want het staat voor The Economics of Ecosystems and Biodiversity. Het is een nieuw framework met welke naar de waarde van natuur, ecosystemen en biodiversiteit wordt gekeken en waar mogelijk die waardes ook een (enigszins) kwantificeerbaar te maken. Groen is belangrijk voor bewoners getuige de oproer bij het weghalen van de eeuwenoude linde op de Heuvelring in 1994 en recent nog bij de protesten tegen de zondagse sluiting van de Tivolituin. Tilburgers geven om hun groen en de kernstad zou er nog er best nog wat meer van kunnen gebruiken.

Tot slot

Spiegelsteden en regio's zoals Roubaix, Turijn en Twente bieden Tilburg een zeer interessant beeld om zich aan te spiegelen. Padafhankelijkheid gebruiken we als begrip om de stedelijke ontwikkelingsprocessen te duiden, want in de bestudering van de patronen ligt een agendering voor de toekomstige stad besloten.

Ontwikkel kleinere bouwblokmaten en wijk selectief af van bestaande paden, waaronder de logica waarmee vele fabrieksterreinen op een haast industriële wijze worden getransformeerd.

Nieuwe plekken voor vermaak en de zoektocht naar betekenis zijn ontstaan: retail, horeca, uitgaansleven, entertainment, maar ook muziek- en theaterzalen en musea en onderwijsinstellingen. Het leidt tot de vraag: hoe kan Tilburg haar religieuze wortels en daarmee ook die kwaliteiten in de huidige verstedelijking voort zetten? Maar ook: hoeveel aandacht voor retail en leisure functies kan een stad hebben en hoe kan je accenten verleggen? Versterk daarom ook de parktraditie; verstevig de groene leidraad en breng deze beter in beeld.

Bart Jonkers, stedenbouwkundig medewerker bij buroplot

'Tilburg zou bij nieuwe ontwikkelingen kracht kunnen halen uit haar oude netwerk van routes, de linten. Dit zijn de levensaders van de stad. Ze vormen de bijzondere historische identiteit van Tilburg. Op plekken waar linten door de cityring zijn doorsneden, zou je deze beide structuren beter moeten verknopen. Hiermee herstel je de historische aanlooproutes naar de binnenstad en worden deze routes weer aantrekkelijk voor nieuwe investeringen. De menselijke schaal moet bij deze ontwikkelingen voorop staan. Een aantrekkelijke beleving van de stad door de voetganger en fietser is het uitgangspunt. Op z'n Tilburgs!'

Kai van Hasselt en Jaap Modder in gesprek

Tilburg, een parel tussen twee vergissingen

Verlag van de discussieavond 'Tilburg van de toekomst'

Anita van Hezik

Het Deprezgebouw loopt vol met geïnteresseerde leken, professionals en oud- medewerkers: CAST bestaat 20 jaar. Veel aanwezigen zijn trouwe bezoekers van de activiteiten, waaronder Gerdien Janssen. 'In haar groet ik u allen,' zegt Frits Horvers, voorzitter van CAST, tijdens zijn welkomstwoord. Hij prijst de programmamakers en bestuursleden, zonder wie de activiteiten niet kunnen plaatsvinden. 'Maar de eigen kracht alleen is niet voldoende,' benadrukt Horvers, 'zonder subsidiënten en sponsors kan CAST niet bestaan.'

Identiteit, terugkerend thema

Horvers licht toe dat CAST trots is op de verbinding die het legt tussen de verschillende disciplines als architectuur, cultuur, stedenbouw en landschap. De burgers van Tilburg en omstreken worden daar nadrukkelijk bij betrokken. De identiteit van een stad of dorp wordt immers bepaald door de inwoners.

Een mooie illustratie van 20 jaar CAST wordt gevormd door een kleine tentoonstelling van een ruime selectie uitnodigingen die sinds de oprichting van CAST zijn gemaakt door vormgever Jac de Kok. Opvallend is dat het identiteitsvraagstuk met enige regelmaat op de agenda terugkeerde. Zo ook op 22 januari, waar vooruit wordt gekeken naar de ontwikkeling van Tilburg: welke de strategische keuzes zou de stad moeten maken om toekomstbestendig te blijven? De debatleider, Jaap Modder, introduceert Gerard Rooijackers en Kai van Hasselt. Beiden zijn gevraagd met een essay een aanzet te leveren voor de discussie later op de avond.

Omarm de volkscultuur!

'Wat is het DNA van Tilburg?' wordt Rooijackers gevraagd. Hij wijst die metafoor resoluut af. DNA is statisch en muert maar heel langzaam, vindt hij. De essentie van een stad is gelaagd, het zit in wat bewoners toekennen aan een stad. Tilburg is de kermis, bankjes waarover gesteggeld wordt, met een kratje bier in de voortuin, versierde straten tijdens EK- en WK-voetbal, Roze Maandag en het oranje "juichpak". De stad is een tijdelijk landschap. De openbare ruimte wordt door het publiek ingenomen. 'Maar Tilburg is ook de stad met zo veel verweerde fietsen dat het de top tien van Nederland haalt. Tilburg heeft de enige supermarkt in het land waarvan het dak instort bij een sneeuwbuï, een topuniversiteit die het abonnement op topbladen als Nature en Science opzegt en Willem II als ultieme matchmaker', plaagt Rooijackers het publiek.

'Het publiek heeft genoten van je voordracht, maar er is wel verwarring. Haat of houd je van Tilburg?', wil Jaap Modder van Rooijackers weten. Rooijackers: 'Het is belangrijk dat je een ironische zelfreflectie kan hanteren. Het verschoven perspectief geeft ruimte aan die ironie. Het rafelige van deze stad nodigt uit om mee te spelen, en dat spelelement vind ik heel belangrijk. Je wordt geconfronteerd met je eigen vooroordelen, en de burgerlijkheid in je eigen opvattingen.' Modder vraagt door: 'Volgens de Raad van Cultuur heeft Tilburg de wind mee. Wat betekent dat aangename absurdisme dat jij Tilburg toedicht voor de komende 20 jaar?' Rooijackers: 'Tilburg moet zijn eigen verhaal vertellen en de kracht van de volkscultuur omarmen. Je kunt het ironiseren. Ik bedoel niet dat iedereen het "juichpak" mooi hoeft te vinden, we kunnen Tilburg niet reduceren tot één cultuur. Maar het is wel onderdeel van die cultuur. Ga er mee spelen, ironiseer het!' Over tijdelijk gebruik van de stad zegt Rooijackers: 'De manier waarop mensen die ruimte gebruiken en zich toe-eigenen, dat wordt anders. Als stedenbouwers moeten we dat de ruimte geven. Niet doodknuffelen en reduceren tot iets folkloristisch, maar in zijn ruigte laten zien.'

Patronen en padafhankelijkheid

Jaap Modder ziet overeenkomsten tussen de essays van Rooijackers en de volgende spreker, Kai van Hasselt. Beide essayisten merken op dat de Tilburgers van groen houden, en beide essayisten kijken naar de patronen waar de stad aan vast zit. Patronen en 'padafhankelijkheid' zijn twee thema's waar Van Hasselt zich onder meer op richt. Van Hasselt legt in zijn essay de nadruk op het voortbouwen op wat er al is. Hij onderscheidt vier patronen in de stads- en economische ontwikkeling. Een van die patronen noemt hij 'padafhankelijkheid'. Het pad van de ontwikkeling wordt beïnvloed door specifieke ontwikkelingen of keuzes in het ver-

leden. Eén van de paden die Tilburg is ingeslagen is dat van de herdgangen, die door lintbebouwing aan elkaar groeiden tot een stad. Van Hasselt noemt ook hij het patroon van het groen. De Tilburgers houden van hun groen, zoals te zien was in de emoties die ontstonden bij het weghalen van de eeuwenoude lindeboom en de voorgenomen sluiting van het Tivolipark op zondag.

Over het thema padafhankelijkheid vraagt Modder: 'Kunnen we concluderen dat het moeilijk is om van het pad af te raken?' Van Hasselt: 'Daar moet je wel extra je best voor doen. Kijk naar TalentSquare: een bijna industriële manier van studentenhuisvesting in deze voormalige industriestad.'

Parel, en de meest gemiddelde stad

Modder laat wethouder Mario Jacobs aan het woord en vraagt hem wat hij vond van de essays van voorgaande sprekers. 'Er ligt een zware last op mijn schouders om de juichpakken te verbinden met de structuurvisie,' zegt Jacobs met een knipoog, 'vandaar mijn soms bedrukte gezicht.'

Jacobs associeert verder op de verhalen van Van Hasselt en Rooijackers. Hij ziet in Tilburg ook een confrontatie tussen verschillende dimensies: het Cenakel en het klooster, de hoge en de lage cultuur. De rauwheid en confrontatie van bijvoorbeeld Incubate, wat niet overgeorganiseerd is, ziet Jacobs als typisch Tilburgs. Net als de cultuur van Broekhoven, waar mensen zich de openbare ruimte toe-eigenen. Tilburg wordt soms gezien als de meest gemiddelde stad van het land. Veel bedrijven komen hier hun producten testen. De stad is niet aangeharkt. Dit moet je waarderen en ironiseren, zoals Gumbah stelde: Tilburg is een parel tussen twee vergissingen (tussen Den Bosch en Breda, red.). 'Als we het toch over ironie hebben; misschien moeten dan de lindeboom en het juichpak op de cover van de structuurvisie,' suggereert Modder.

Wethouder Mario Jacobs

Tilburg als weerbarstige stad - Paneldiscussie

Modder bedankt de wethouder en introduceert de panelleden: Anita de Haas en Joks Janssen, respectievelijk redactiefchef Tilburg bij het Brabant Dagblad en Bijzonder Hoogleraar Ruimtelijke Planning en Erfgoed aan de Wageningen University. 'Nu je de sprekers hebt gehoord, durf je dan nog te zeggen dat je in Tilburg woont?' vraagt hij aan Janssen. Janssen: 'Zij hebben juist aangegeven waarom Tilburg boeiend is. Weerbarstige steden als Tilburg en Eindhoven zijn nú interessant, juist nu stedenbouw en ruimtelijke ontwikkeling een enorme omwenteling doormaken. Er is in steden altijd gestuurd op groei, maar door de economische en culturele crisis is een nieuw verdienmodel nodig. Het schuurt, piept en kraakt. De essays bieden aanknopingspunten voor onderwerpen zoals particulier opdrachtgeverschap en organische ontwikkeling, terwijl de overheid uit het raam kijkt en het ook niet meer weet. We moeten afkicken van de groeiverslaving en veel meer naar de lange termijn kijken.' 'Volgens Gerard Rooijackers moeten we de volkscultuur omarmen,' zegt Modder, 'maar door de stedelijke ontwikkeling in Groeseind is de volkscultuur daar verdwenen. Het is bijna een hippe buurt geworden. Is dat het succes van de stad, of de teloorgang van de cultuur?' De Haas: 'In de Vogeltjesbuurt is het wel gelukt om de cultuur vast te houden. De woonvisie legt ook de nadruk op de eigenheid van buurten, in tegenstelling tot het spreidingsbeleid van vroeger. In het buitenland ontwikkelt de stad uit zichzelf, omdat er geen planning achter zit. Dat gaat met horten en stoten van alternatief naar yup. Daar gaat veel kracht vanuit.' 'De stedelijke economie is booming,' vult Janssen aan. 'De jongeren trekken weer naar de stad. Ze hebben andere waarden dan in de jaren negentig. Er ontstaat een deeleconomie, men is minder gericht op bezit. In de stad gebeurt het. Deze dynamiek moet de overheid faciliteren.' De Haas haakt in op de opmerking over het feit dat jongeren weer naar de stad trekken: 'Je moet je afvragen waarom mensen naar een stad komen of er blijven. Dat heeft alles te maken met werk. Daar moet een stad voor vechten. Het belastingkantoor, hoogwaardig werk, verdwijnt uit Tilburg, terwijl er een universiteit is die fiscalisten en juristen opleidt! Dat is toch van de zotte!' De studentencultuur biedt meer kansen, vindt Janssen. 'In krachtige steden voel je de studentencultuur,' zegt hij. 'Dit ontbreekt in Tilburg, omdat de universiteit met campus aan de rand van de stad staat. Ik zie regelmatig pas afgestudeerde jonge mensen die zelf een klein bedrijfje opzetten. Dat kan een enorme boost aan de stad geven.' 'De vraag is ook,' vult De Haas aan, 'hoe gaat de samenleving eruit zien? We komen uit een ik-cultuur, die is ontstaan na de wij-cultuur en nu moeten we weer naar een wij-cultuur, een deeleconomie. Wat is daarvoor nodig?' Volgens De Haas moet je ook kijken naar hoe de samenleving er uit gaat zien. 'Hoe kan de sociale interactie plaats vinden in een wij-samenleving? Hoe willen mensen samenwonen? Mensen die ouder worden willen misschien wel vaker in een groot

huis samen met elkaar oud worden, en onafhankelijk zijn van allerlei zorginstellingen. Moet je daar de structuur van de stad op aanpassen?'

Volgens Janssen moet de verbeeldingskracht terugkomen in de stad, dat is er voldoende in Tilburg. 'In de jaren tachtig was er ook een crisis, maar toen hadden we bezieling en verbeeldingskracht. Toen was er behoud door ontwikkeling, nu is er ontwikkeling door behoud. Het erfgoed kan van economische waarde zijn. Denk aan Birmingham, Manchester en het Ruhrgebied. Uit noodzaak moesten ze oude gebouwen laten staan en nu komen er architectuurtoeristen naar het Ruhrgebied. De crisis van 2008 heeft ons veel leed bespaard in de Spoorzone. We hebben het tij mee en het tempo kan omlaag. Maar: je weet niet wat er goed gaat worden, het is een dynamische ontwikkeling. Wederopbouwarchitectuur staat nu ook op de monumentenlijst. Dat hadden we toen niet kunnen bedenken.'

Reacties uit de zaal: Volkshuisvesting en cultuurvisie

Er komen ook wat reacties uit de zaal. Bas van de Pol benadrukt de koplopperspositie van Tilburg in de volkshuisvesting: 'Daarin is Tilburg gidsend. Dat pad moeten we blijven doorlopen en aandacht aan blijven besteden.' Lucy Bathgate brengt de economie onder de aandacht: 'Hoe kun je de economie van stad vitaler maken? Tilburg is vitaal in de achterkant van de economie, in de binnengebieden van buurten: daar zitten veel economische gebieden die nog stammen van oudsher.' Zij waarschuwt voor het aanhaken, en dus het verdwijnen van deze economie.

Theo Beckers hoopt dat de structuurvisie ook aandacht besteedt aan stad en ommeland. 'We gaan naar een polycentrische stad. Het idee van centrum en periferie moeten we verlaten. De Structuurvisie is een "oude" gedachte: het geeft te weinig ruimte voor onverwachte kansen en is weinig flexibel.' Theo Beckers heeft meer behoefte aan een cultuurvisie. 'Niet alleen in de zin van kunst en cultuur, maar een visie waarin we onze ruimtelijke ontwikkeling veel meer baseren op de ambities van mensen, op goede analyse van leefwijzen, op consumptievoorkeuren et cetera. Zo kunnen we een sociale kaart maken en op grond daarvan een stad proberen te ontwikkelen. Dit ontbreekt nu in het traditionele denken.' De opmerking van Beckers is een goed advies aan de wethouder, die momenteel aan de afronding van de structuurvisie Tilburg 2040 schrijft.

Gerdien Janssen, Interieur-architecte bij MARIANCOENEN

Drie ideeën voor de toekomst van Tilburg: 'Denk aan linten door Tilburg, voor fietsers of wandelaars. Dit hoorde ik op een CASTavond met Daan Roosegaarde in januari 2014. Dit zijn routes waarbij je onderweg interessante zaken kunt bekijken en stukjes geschiedenis leest of hoort aan de hand van ouderwetse kaarten of een app op je smartphone. De bestrating kan een kleur of soort steen zijn. Langs de routes kunnen de meest uiteenlopende zaken gezien, geproefd, gevoeld, gehoord en dus beleefd worden.'

'Maak de Spoorzone zo interessant dat mensen die, met de trein op doorreis zijn, uit willen stappen en rond willen lopen. Bijvoorbeeld door in de Koepelhal een versmarkt te realiseren.'

'Pas het idee van de 'bèngskes' zodanig aan dat men er gebruik van gaat maken.'

Theo Beckers

Je hoeft mij niet te vertellen hoe de stad in elkaar zit!

Interview met CASTaward-winnaar Jan Doms

Henriëtte Sanders

Het beeld van Guido Geelen (de CASTaward) prijkt op een hoge sokkel in de studeerkamer van Jan Doms. Op 22 januari mocht de kunstenaar en founding father van CAST deze award in ontvangst nemen uit handen van Jacq. de Brouwer (Bedaux de Brouwer). De Brouwer roemde zijn 'stevige en onderscheidende bijdrage aan de bouwopgave en de discussie daarover.' We spraken met Doms over de moeizame oprichting van CAST, over de 'wollen deken' van de AaBe-fabriek en de toekomst van Tilburg. 'Ik ben één van de echte kenners van de stad!'

Was u blij met het winnen van de CASTaward?

'Ja, ik vond dat bijzonder. Zeker ook omdat ik de award van Jacq. de Brouwer kreeg, een van de beste ontwerpers uit deze contreien. Dat ik deze prijs kreeg vanuit de onderwerpende discipline geeft ook wat meer reliëf aan mijn vak: constructief beeldhouwen, dat zich beweegt op het snijvlak van architectuur en sculptuur. Het is die elementaire benaderingswijze van de opgave, die je in verschillende vakdisciplines bij Tilburgse kunstenaars terug ziet. In de architectuur bij Jacq. de Brouwer, in vormgeving van Jac de Kok en in de kunst bij mijzelf en de fotografie van Ernest Potters.'

De Tilburgse ontwerppraktijk is tamelijk onbekend in Tilburg, hoe kan dat?

'In Tilburg werken veel kunstenaars in de brede ontwerpende discipline. Zij zijn wereldwijd bekend, maar in Tilburg is amper werk van hen te zien.' Doms verwijst naar het grote succes van zijn tentoonstelling "Tilburg Ontwerp + Design Eindhoven" op de Dutch Designweek, waarin een groot aantal hedendaagse, vooroplopende Tilburgse kunstenaars de revue passeerde. 'Er is geen stedelijk platform voor dat wat de stad voortbrengt. Musea laten het werk pas zien als het zijn beslag al gekregen heeft, maar er zijn geen voorzieningen in de stad die de voorhoede positie van de kunstenaars toont. Terwijl dat Tilburg juist bijzonder maakt. De stad heeft daar geen oog voor en dat vind ik een heel grote blunder.'

Wat vond u van het essay van Rooijackers?

Doms zegt dat hij zich niet herkent in het beeld dat Rooijackers van Tilburg schetst. Over de volkse inborst van Tilburgers zeg Doms: 'Rooijackers ziet nogal wat over het hoofd! Doordat de Tilburgers vroeger tegen zowel de grote textielabrikanten als tegen de katholieke geloof in het verzet kwamen, zijn Tilburgers goed in zaken van onderop te ontwikkelen. In Tilburg is een emancipatieproces opgekomen, waarvan onder andere de komst van de universiteit een belangrijk uitvloeisel van was. Maar wat valt op? De emancipatie zet toch niet echt door. Mensen zoals Rooijackers houden de emancipatie van de stad als geheel tegen. De Tilburgse bevolking wordt klein gehouden door een toplaag in de stad. Ik noem dat de wollen deken van de AaBe. De politiek is bevooroordeeld en denkt dat de bevolking niet van kunst, dans of architectuur houdt. Deze houding bemoeilijkt destijds ook de oprichting van CAST.'

Waarom wilde u twintig jaar geleden CAST oprichten?

In 1980 werd ik uitgenodigd door de Royal Academy of Arts in Londen. Zij organiseerden een seminar over de architectuur in het onderwijs. De toenmalige voorzitter van de RIBA (de Engelse beroepsorganisatie van architecten), Sir Richard Rogers, vroeg of ik in Nederland het belang van architectuur in school- en buitenschoolse programma's wilde behartigen. Mijn poging in Tilburg een organisatie voor architectuur op te richten, liep eerst op niets uit: "Tilburgers houden niet van architectuur!" was het antwoord van het gemeentebestuur. Maar toen ik in het kader van de Dag van de Architectuur startte met een jaarlijkse tentoonstelling over architectuur, bleek dat de Tilburgers ontzettend blij waren dat er iets over architectuur in Tilburg te zien was. Het had een enorm positieve uitwerking op de stad.'

Pas vijftien jaar later lukte het alsnog CAST in Tilburg te realiseren.

'Het tij werd beter. Halverwege de tachtiger jaren kwam de ruimtelijke en functionele ontwikkeling van de stad opnieuw in beweging. Het was met name Frans Gijsbers, destijds hoofd stedenbouw bij de gemeente, die de strategie van de archipunctuur bedacht had. Dat was meteen raak, er kwamen goede projecten uit zoals de Merode, en ook door de landelijke vakgemeenschap werd dit succes gezien. Er werd zelfs de prijs voor goed opdrachtgeverschap voor uitgereikt. Dat was positief voor de emancipatie van de stad. De toenmalige burgemeester Broxk speelde een goede rol

in de ontwikkeling van de stad. Hij wist mensen bij elkaar te brengen die echt iets konden. De culturele infrastructuur werd onder zijn bewind versterkt: FAXX voor beeldende kunst kwam, De Vorst voor theater en muziek, poppodium 013 en de Concertzaal. Museum De Pont liet zijn oog vallen op de stad. En warempel, Tilburg werd de moeite waard om te bezoeken. Al deze ontwikkelingen hadden de weg bereid. Toen ik halverwege de jaren negentig met Gijsbers en Dre Storimans (destijds voorzitter BNA kring Midden-Brabant) nogmaals een poging deed CAST op te richten, was het in drie maanden gelukt.'

Heeft u een strategie voor een toekomstbestendig Tilburg?

'Ik denk dat er nu ook nog behoefte is aan die archipunctuur-achtige aanpak, maar dan royaler uitgevoerd, een nucleaire strategie. Op vruchtbare plekken in de stad iets hoogwaardigs creëren en de stad beter te articuleren. Bijvoorbeeld door de lintenstructuur te versterken en de openbare ruimte zo in te richten dat die beter herkenbaar wordt, zoals in de Nieuwlandstraat is gebeurd. De stad heeft een heel interessante vorm. Een vorm die afwijkt van de steden die naar middeleeuws model gevormd zijn. Onderken de identiteit van de stad, het is een simpele en sobere strategie. En betrek ook de vele Tilburgse ontwerpers bij de functionele en ruimtelijke ontwikkeling. Als dat gebeurt, dan ziet de stedelijke toekomst van Tilburg er bepaald zonniger uit!'

Jan Doms met de CASTaward van Guido Geelen

stimulerings
fonds
creatieve
industrie

Met dank aan

Subsidiënten

Gemeente Tilburg | Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

Hoofdsponsors

Bedaux de Brouwer Architecten | BPD Ontwikkeling BVI Casade | TBV Wonen | Tiwos | Van de Ven Bouw en Ontwikkeling Tilburg | WonenBreburch | Bouwgroep Van der Weegen

Sponsors

't Heem | Heerkens Van Bavel Bouwgroep | De Architectenwerkgroep Tilburg | Remmers Bouwgroep

Begunstigers

Aannemersbedrijf J.A. van Gisbergen | Adviesbureau Markslag Beljaars | Adviesbureau Vekemans | De Kok Bouwgroep | Francine Broos Interieurarchitecten | H-KWADRAAT Architectuur | HONK | Hoogspoor Design Light | Lavertuur Planontwikkeling | Makelaardij Hans van Berkel | Prince Project Management Bureau | STUDIOREDD Architectuur voor tuin en landschap | Van Asten Doomen Architecten | Van Esch | buroplot | PANplus architectuur

Colofon

Tekst Gerard Rooijackers, Kai van Hasselt, Anita van Hezik, Henriëtte Sanders, Nout Sterk, Bart Jonkers, Gerdien Janssen.
Redactie Myrthe Breukink, Henriëtte Sanders
Vormgeving Jac de Kok ontwerpers
Drukwerk Drukkerij Groels
Fotografie Willie-Jan Staps (tenzij anders vermeld), Jack Tummers (www.jacktummers.nl)
Beeld Collectie Regionaal Archief Tilburg

Alle auteurs van de afbeeldingen uit de CASTverdieping worden zorgvuldig vernoemd. We hebben getracht met iedereen contact op te nemen. Mocht er onverhoopt toch informatie gebruikt zijn waarvan de auteur niet vermeld is, dan kan deze contact opnemen met CAST.